

Evropa na zemljevidu

NAJPREJ RAZUMI

Evropa je **zahodni polotok Evrazije**. Geografsko je povezana z Azijo, kot celino pa jo obravnavamo tudi zaradi zgodovinskih in kulturnih značilnosti.

Lega in dogovorjena meja

- **Sever:** Severno ledeno morje. **Zahod:** Atlantski ocean.
Jug: Sredozemsko morje.
- **Proti Aziji:** gorovje Ural → reka Ural → Kaspijsko jezero → Kumsko-Maniško podolje → Azovsko in Črno morje → Bospor → Marmarsko morje → Dardanele. To je dogovorjena meja, uporabljena v učbeniku.
- Večina ozemlja je v **zmerno toplem pasu**; jug sega v subtropskega, skrajni sever v subpolarnega.
- Evropa je med manjšimi celinami, a ima dolgo zgodovino goste poselitve, industrializacije in svetovnega vpliva.

Šest geografskih enot Evrope po učbeniku, str. 8. Barve prikazujejo regionalizacijo.

ENOTA	PREPOZNAVNI PRIMERI
Srednja	Nemčija, Poljska, Češka, Slovaška, Avstrija, Švica, Madžarska, Slovenija; tudi Lihtenštajn
Severna	Skandinavija, Finska, Islandija, baltske države
Zahodna	Združeno kraljestvo, Irska, Francija, Beneluks
Južna	Iberski in Apeninski polotok, Grčija, sredozemski otoki
Jugovzhodna	večina preostalega Balkana, Romunija, Bolgarija
Vzhodna	evropski del Rusije, Ukrajina, Belorusija, Moldavija

DVE DELITVI, DVA POMENA

Geografska delitev upošteva lego, naravo, zgodovino in gospodarstvo. **Nekdanji evropski zahod in vzhod** pomenita tudi politično in gospodarsko delitev med hladno vojno; zato »zahod« ni vedno enak Zahodni Evropi.

Zgodovinska vloga: Evropa je bila zibelka industrijske revolucije; s kolonializmom je širila vpliv in izkoriščala druge dele sveta. Po drugi svetovni vojni se je njena relativna premoč zmanjšala. Globalizacija in priseljevanje sta okrepila večetničnost in večkulturnost. Eifflov stolp je primer svetovno prepoznavnega evropskega simbola.

Zakaj je evropska obala tako razgibana?

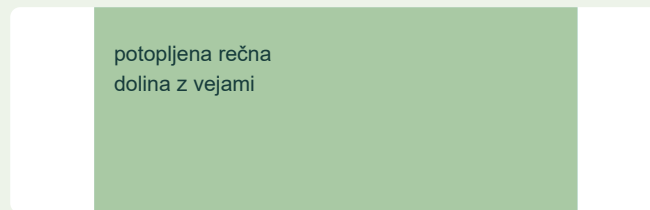
Zahodni del Evrope sestavljajo številni **polotoki, otoki, zalivi in stranska morja**. Vzhodni del je obsežnejši in bolj strnjen. Razčlenjenost olajša dostop do morja in razvoj pristanišč, lahko pa oteži kopenski promet.

Fjordska

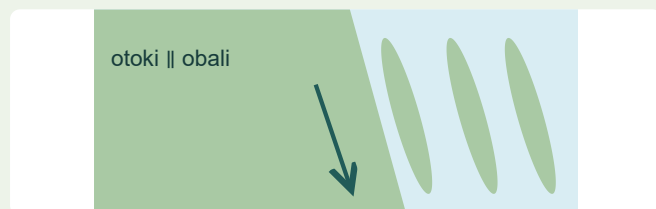
Potopljena **ledeniška dolina**; ozka, globoka, strma.
Norveška; tudi Islandija in Škotska.

Riaška

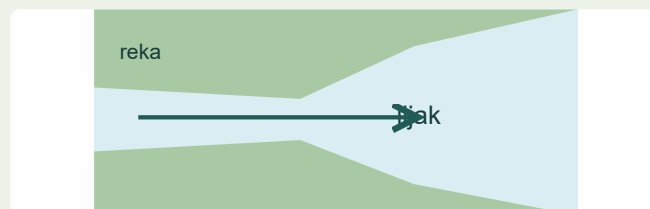
Potopljena **rečna dolina**; obala prečno na geološko zgradbo.
SZ Španije, JZ Irske.

Dalmatinska

Podolgovati otoki in polotoki potekajo **vzporedno** z obalo.
Dalmacija; npr. Pag.

Estuarijska / lijakasta

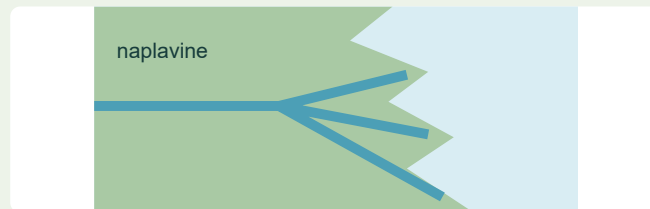
Široko rečno ustje v obliki lijaka, močno povezano s **plimovanjem**.
Temza – London; Laba – Hamburg.

Lagunska

Peščeni nasipi deloma zaprejo plitvo morje → **laguna**.
Severni Jadran; južne obale Baltika.

Deltasta

Reka odlaga naplavine in se pred izlivom razveji v **rokave**.
Donava v Romuniji; Rona – Camargue.

NA KARTI POKAŽI

IMENA, KI JIH MORAŠ POVEZATI Z LEGO

Polotoki	Skandinavski, Iberski, Apeninski, Balkanski
Otoki in otočja	Islandija, Britansko otočje, Irska, Korzika, Sardinija, Sicilija, Kreta
Morja in zalivi	Baltsko, Severno, Jadransko, Črno; Biskajski, Botnijski, Finski zaliv
Ozke povezave	Gibraltarska vrata: Atlantik ↔ Sredozemlje; Bospor in Dardanele: pot med Črnim in Sredozemskim morjem; Dovrska vrata: najožji del Rokavskega preliva

ZAPOMNI SI S PAROM

FJORD = LEDENIK · RIAS = REKA. Pri dalmatinski obali so otoki **vzporedni**, pri riaški pa zalivi sekajo geološko zgradbo **prečno**.

Površje: stara osnova, mlada gorstva

NOTRANJE SILE
gubanje, prelomi, vulkani

ZUNANJE SILE
voda, led, veter

DANAŠNJE POVRŠJE
gorstva, nižine, kotline

Današnje površje je skupni rezultat notranjih in zunanjih sil.

TEKTONSKA ENOTA	NASTANEK IN VIDEZ	PRIMERI
Najstarejši del Evrope	Predkambrij ; stara stabilna osnova. Ščit ima kamnine na površju; plošča jih ima pod sedimentnim pokrovom.	Baltski ščit in Ruska plošča .
Paleoevropa	Kaledonska orogeneza , starejši paleozoik. Stara, dolgo zniževana gorstva.	Skandinavsko gorstvo, Škotsko višavje, Kambrijsko gorstvo, Penini.
Mezoevropa	Hercinska orogeneza , mlajši paleozoik. Pozneje znižana in razlomljena v grude ter kotline.	Nemško in Češko sredogorje, Ardeni, Vogezi; Pariška kotlina.
Neoevropa	Alpidska orogeneza , predvsem kenozoik. Mlada, visoka in strma gorstva.	Pireneji, Alpe, Apenini, Karpati, Dinarsko gorstvo; Panonska in Padska kotlina/nižina.

Tektonske enote Evrope, učbenik str. 11. Karta povezuje starost z lego gorstev.

Kaj je pozneje preoblikovalo površje?

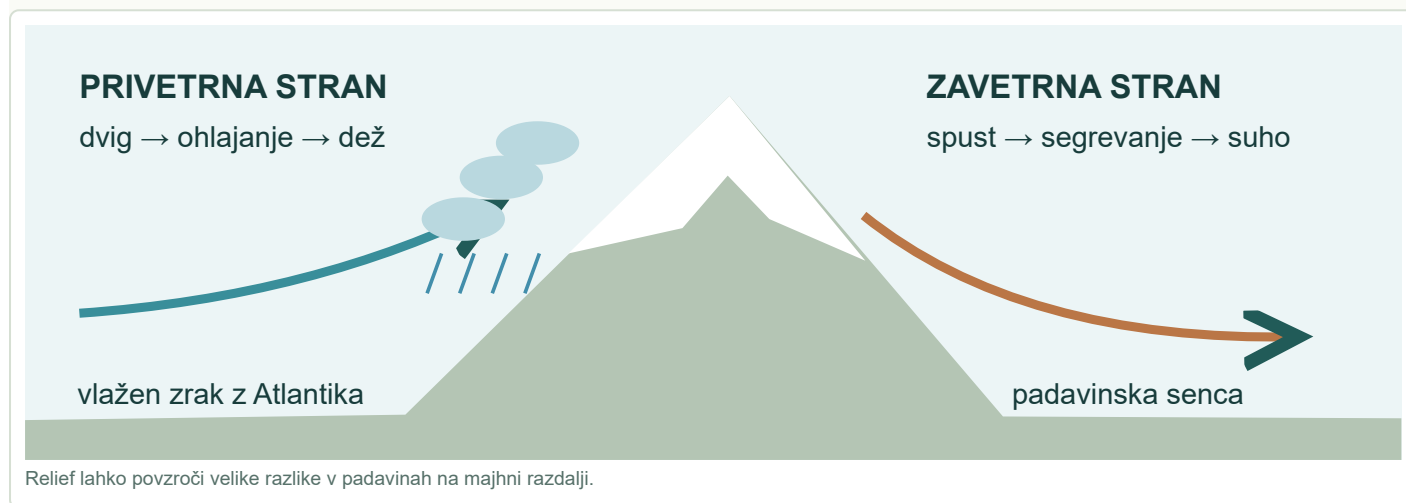
- **Pleistocenska poledenitev**: celinski led na severu, gorski ledeniki v visokih gorstvih; doline U, jezera, morene.
- **Vulkanizem**: še dejaven na Islandiji in ponekod v Južni Evropi.
- **Prevlada nižin na vzhodu**: Vzhodnoevropsko nižavje se proti zahodu zoži v Nemško-Poljsko nižavje.
- **Rude in premog**: stara gorstva in Baltski ščit imajo rudna bogastva. Premog je podpiral industrializacijo in poselitev.
- Nafta in plin sta vezana na sedimentne bazene; pomemben primer je **Severno morje**.

NE ZAMENJAJ PODOBNIH IMEN

Mezoevropa je tektonska enota, **mezozoik** pa geološki vek. **Neoevropa** pomeni najmlajša gorstva, ne »novih članic« EU.

Podnebje: pet povezav, ki jih razloži

DEJAVNIK	VPLIV NA PODNEBJE EVROPE
Geografska širina	Evropa sega približno med 35° in 70° severne geografske širine. Od juga proti severu je manj sončne energije → nižje temperature.
Atlantik in morje	Morje se segreva in ohlaja počasneje od kopnega → ob obali milejše zime, manj vroča poletja in manjša temperaturna amplituda.
Severnoatlantski tok	Topel morski tok blaži podnebje Zahodne in Severne Evrope; omogoča milejše razmere tudi daleč na severu.
Zahodni vetrovi in odprte nižine	Vlažen oceanski zrak lahko prodira daleč proti vzhodu; v smeri Z → V njegov vpliv slabi.
Relief in nadmorska višina	Z višino se zrak ohlaja. Privetrna pobočja so bolj namočena; zavetrna so v padavinski senci.

Tri vremenska središča

SREDIŠČE	TLAK IN POSLEDICA
Islandski minimum	Nizek tlak – ciklon. Nastajanje ciklonov in spremenljivo vreme s padavinami. Poleti poti večkrat severneje, pozimi bolj proti Sredozemlju.
Azorski maksimum	Visok tlak – anticiklon. Poleti se razširi nad Sredozemlje → vroče, suho in stabilno vreme.
Sibirski maksimum	Visok tlak – anticiklon. Pozimi lahko nad celinsko Evropo prinese zelo mrzlo, suho in jasno vreme; v kotlinah tudi temperaturni obrat.

POJASNI V ENI POVEDI

Od Atlantika proti vzhodu in jugovzhodu: manj padavin + večja letna temperaturna amplituda + izrazitejši poletni višek padavin → večja **kontinentalnost**.

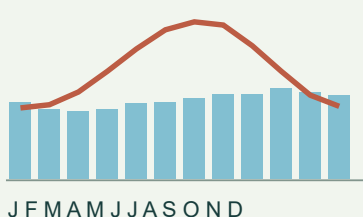
Letna temperaturna amplituda je razlika med povprečno temperaturo najtoplejšega in najhladnejšega meseca.

Temperaturni obrat pomeni, da je pri tleh hladneje kot višje v zraku.

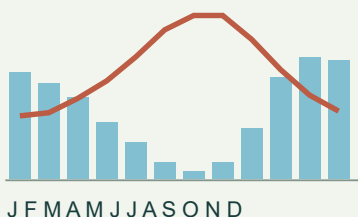
Podnebje in rastlinstvo v paru

TIP IN PRIMER KLIMOGRAMA	POLETJE / ZIMA / PADAVINE	NARAVNO RASTLINSTVO IN LEGA
Sredozemsko · Palermo	Vroče, suho poletje; mila, bolj deževna zima.	Zimzeleni sredozemski gozd; pogosto degradiran v makijo . Obale Sredozemlja.
Oceansko · London	Sveže poletje, mila zima; padavine vse leto; majhna amplituda.	Listnati gozd ; Zahodna Evropa in atlantska obala.
Kontinentalno vlažno · Berlin, Moskva	Toplo poletje, mrzla zima; poletni višek padavin; proti V večja amplituda.	Listnati in ponekod mešani gozd; Srednja in velik del Vzhodne Evrope.
Kontinentalno polsuho / suho · Volgograd	Vroče poletje, mrzla zima; malo padavin.	Stepa na JV; proti Kaspijskemu jezeru tudi polpuščava in puščava.
Zmerno hladno · Kemijärvi	Dolga mrzla zima, kratko sveže poletje; manj padavin.	Severni iglasti gozd = tajga ; sever Evrope in Rusije.
Tundrsko · Vardø	Dolga mrzla zima, zelo kratko hladno poletje.	Tundra : mahovi, lišaji, nizko grmičevje; skrajni sever.
Gorsko · Arolla	Z višino hladneje; navadno veliko padavin, sneg; vpliv ekspozicije.	Višinski rastlinski pasovi ; visoka gorstva.

OCEANSKO

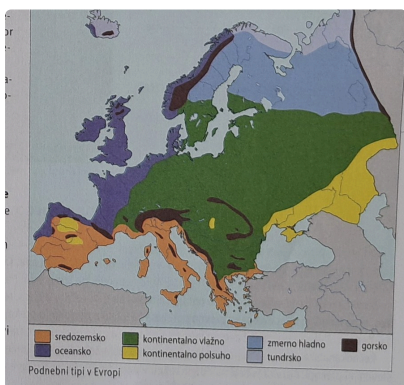
SREDOZEMSKO

CELINSKO VLAŽNO

Shematski letni potek: modri stolpci = padavine, rdeča črta = temperatura. Prikaz nima številskega merila.

Razporeditev podnebnih tipov v Evropi po učbeniku, str. 13.

Kako bereš klimogram?

- Na vodoravni osi poišči **mesece**.
- Rdeča krivulja kaže **temperaturo**, stolpci **padavine**; preveri enoti °C in mm.
- Poglej zimske in poletne temperature, amplitudo ter čas padavinskega viška.
- **Poletna suša** je glavni namig za sredozemsko podnebje.

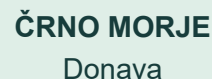
ČLOVEK PREOBLIKUJE RASTLINSTVO

Izsekavanje, obdelava in pozidava so naravno rastlinstvo močno spremenili. Nastali so kulturno rastlinstvo, obdelovalne površine in **antropogene prsti**; pomembno je varovanje narave.

- **Vzhod:** Volga, Ural, Don, Dneper, Dnester. Najdaljše so večinoma na vzhodu, ker je celina tam najširša.
- **Srednja Evropa:** Laba, Odra, Visla, Donava, Tisa.
- **Zahod:** Temza, Ren, Loara, Sena, Rona.
- **Jug:** Ebro, Tajo, Pad, Marica, Vardar, Morava.
- **Volga** teče v Kaspijsko jezero. **Donava** teče v Črno morje; **Ren** v Severno morje.

Na fizični karti poišči glavna morja, polotoke, otoke in vzhodno mejo Evrope.
Učbenik, str. 9.

Ren–Maina–Donava povezuje severno in jugovzhodno evropsko vodno pot.

- **Promet:** Ren je ključna evropska plovna pot. Nizke doline in prekopi omogočajo povezave med porečji; iz Moskve so povezave do petih morij.
- **Hidroenergija:** potrebna sta vodnatost in padec. Zato so posebej ugodna gorstva in Skandinavija; ravninska Poljska ima manj možnosti.
- **Naselja, industrija, namakanje, turizem** in oskrba z vodo so odvisni od rek; onesnaženje se prenaša tudi prek meja.

JEZERA	NASTANEK IN PRIMERI
Ledeniška	Na severu zaradi celinske poledenitve: Ladoško, Oneško, Inari , številna švedska jezera. Ob Alpah zaradi gorskih ledenikov: Ženevsko, Bodensko, Comsko .
Tektonska	Ohridsko jezero med Severno Makedonijo in Albanijo; nastalo v tektonski kotanji.
Nekdanji morski zaliv	IJsselmeer na Nizozemskem je nastal z zaježitvijo nekdanjega zaliva Zuiderzee; ni naravno ledeniško jezero.
Blatno jezero / Balaton	Plitvo madžarsko jezero in pomembno turistično območje; motnost sama po sebi še ne pomeni onesnaženosti.

Veliko jezer v Skandinaviji in na Finskem → **celinski ledenik**. Jezera ob robu Alp → **gorski ledeniki**.

Jezikovni, narodni in verski mozaik

JEZIKOVNA SKUPINA	PRIMERI
Germanska	Nemci, Angleži, Nizozemci, Švedi, Norvežani, Danci, Islandci.
Romanska	Francozi, Italijani, Španci, Portugalci, Romuni.
Slovanska	Zahodni: Poljaki, Čehi, Slovaki. Južni: Slovenci, Hrvati, Srbi, Bolgari, Makedonci idr. Vzhodni: Rusi, Ukrajinci, Belorusi.
Druge indoevropske	Baltska (litovščina, latvijščina), keltska, grška, albanska; romščina.
Neindoevropski jeziki	Ugrofinski: madžarščina, finščina, estonščina, samijski jeziki. Tudi turški jeziki. Baskovščina je jezikovni osamelec.

Narodne manjšine

- Narodna manjšina:** skupnost, ki se po narodnosti razlikuje od večinskega prebivalstva države.
- Asimilacija:** postopno prevzemanje jezika in kulture večine; lahko je prostovoljna ali posledica pritiskov.
- Avtonomija:** določena stopnja samouprave znotraj države. **Separatizem:** težnja po odcepitvi in lastni državi.
- Primeri: Katalonci in Baski v Španiji; Škoti v Združenem kraljestvu; Korzičani v Franciji.
- Priznane pravice, šole in javna raba jezika lahko pomagajo ohranjati manjšinsko kulturo.

Verstva in njihova razporeditev

SKUPINA	ZGODOVINSKA RAZŠIRJENOST
Katolištvo	Velik del zahoda, juga in Srednje Evrope; posebej Poljska.
Protestantizem	Sever Evrope; tudi deli Nemčije, Švice in Združenega kraljestva.
Pravoslavlje	Velik del vzhoda in jugovzhoda Evrope.
Islam	Večstoletna prisotnost na Balkanu ter ponekod v Rusiji; tudi priseljenjske skupnosti.
Drugo / brez vere	Judovstvo, hinduizem, budizem in številni neverujoči.

JEZIK ≠ NARODNOST ≠ VERA

Podobni jeziki še ne pomenijo istega naroda; pripadnost narodu ne določa vere posameznika. Zemljevidi verstev kažejo predvsem širše zgodovinske vzorce.

V učbeniku so muslimani v Rusiji navedeni tudi kot del dolgo naseljenih skupnosti. Vera ni značilna le za nove priseljence.

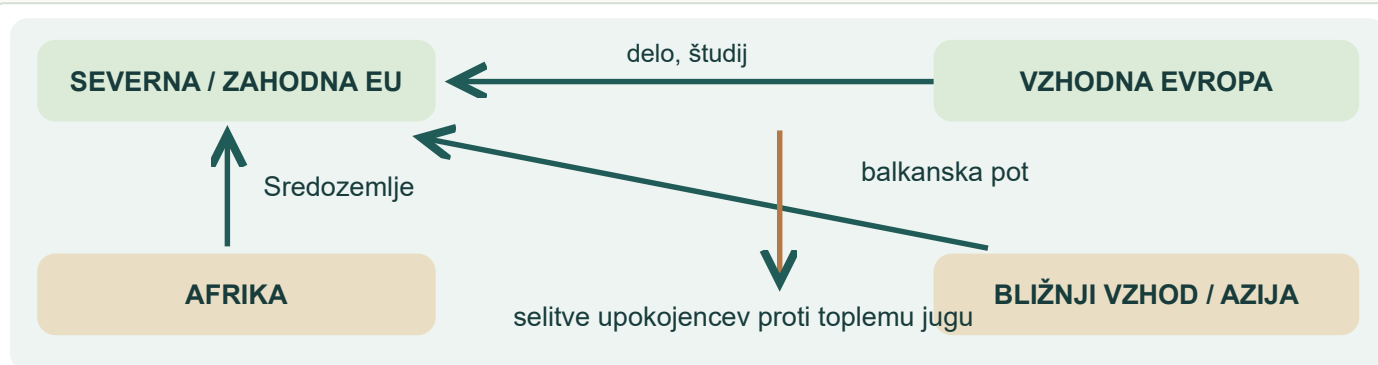
Selitve: kdo, zakaj in v katero smer?

OSNOVNI POJMI

Selitev = sprememba prebivališča; lahko je prostovoljna ali prisilna. **Emigracija** = odseljevanje. **Imigracija** = priseljevanje. **Migracijski saldo** = priseljeni – odseljeni. Pozitiven pomeni več priseljenih.

VZROKI SE LAHKO PREPLETAJO

Potisni: vojne, preganjanje, revščina, brezposelnost. **Privlačni:** varnost, delo, višje plače, družina, izobraževanje, ugodno podnebje.

Glavne smeri so prikazane orientacijsko; posamezne selitve imajo različne razloge.

OBDOBJE / OBLIKA	KAJ JE ZNAČILNO?
Po drugi svetovni vojni do 1973	Zahodnoevropska industrija potrebuje delavce: priseljenci iz južne Evrope, nekdanje Jugoslavije in Turčije. Po naftni krizi manj novega zaposlovanja, več združevanja družin.
Od konca 80. let	Več selitev V → Z po odprtju meja, selitve znotraj Evrope in prihodi iz drugih celin; tudi begunci iz vojn na Balkanu.
Begunci in prosilci za azil	Ljudje iščejo zaščito pred preganjanjem ali vojnimi razmerami. Prosilec za azil čaka na odločitev; priznanje zaščite ima pravne pogoje.
Nedovoljene ekonomske migracije	V učbeniku »ilegalne«: prehod ali prebivanje brez ustreznega dovoljenja. Na isti poti so lahko tudi ljudje, ki iščejo zaščito; statusov ne enačimo.
Legalni ekonomski migranti v EU	Zlasti po širitvah 2004 in 2007: selitve za delo iz vzhodnega v razvitejši del EU.
Visokokvalificirani in upokoenci	Strokovnjaki in študenti med razvitimi središči; premožnejši upokoenci s hladnejšega severa na toplejši jug.

Kriza 2015–2016: vojna v Siriji ter razmere drugod so povečale prihod ljudi po balkanski in sredozemskih poteh. Dogovor EU–Turčija iz leta 2016 je zmanjšal tok po vzhodnosredozemski poti. Učbenik omenja tudi beg pred vojno v Ukrajini od leta 2022.

Glavne poti: zahodnobalkanska, vzhodno-, osrednje- in zahodnosredozemska ter zahodnoafriška. Prečkanje morja je nevarno. Število prehodov meje ni nujno enako številu različnih oseb.

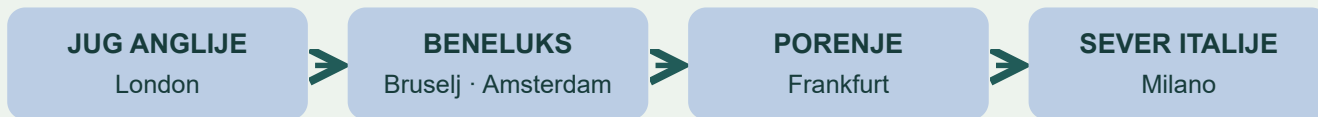
AKTUALNO · SCHENGEN OD 1. 1. 2025

Za Romunijo in Bolgarijo so bile odpravljene tudi kontrole oseb na notranjih kopenskih mejah. **Schengen, EU in evrsko območje so različna območja.** Začasne notranje kontrole so še mogoče. Vir: Svet EU.

Priseljevanje blaži pomanjkanje delovne sile v starajoči se Evropi; izzivi so učenje jezika, izobraževanje, zaposlovanje in vključevanje v večkulturno družbo.

Kje živijo ljudje in od česa živi podeželje?

EVROPSKA GOSPODARSKA OS / »MODRA BANANA«

gost promet + kapital + znanje + mesta → gospodarska moč

Gospodarsko jedro se je razvijalo na podlagi industrije, prometa, trgovine in pozneje storitev.

Poselitev in regionalne razlike

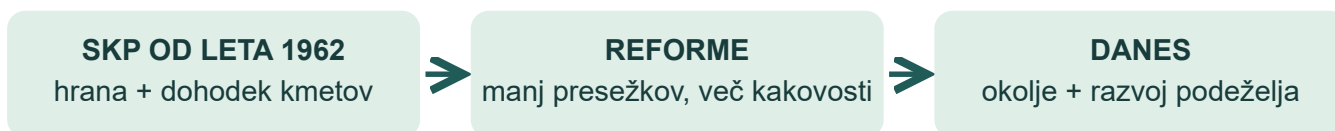
- **Gostejša:** nižine, rečne doline, ugodno podnebje, pristanišča, stara industrijska in sodobna storitvena središča.
- **Redkejša:** skrajni sever, visoka gorstva in nekatera gospodarsko šibkejša obrobja.
- **Urbanizacija:** rast vloge mest in mestnega prebivalstva. **Suburbanizacija:** selitev iz mest v njihovo okolico.
- **Središče / centralno območje:** kapital, inovacije, delovna mesta in promet. **Obrobje / periferno območje:** manj naložb in pogosto odseljevanje.
- Z razvojem storitev in globalizacijo nekatera stara jedra izgubljajo pomen, nova pa se krepijo. Znotraj države glavno mesto pogosto prehiteva podeželje.

Več razvojnih območij

- **»Modra banana«:** jug Anglije – Beneluks – Porenje – Švica – sever Italije; številna velika mesta, finance in visoka gostota prometa.
- **»Sončni pas«:** od SV Španije prek juga Francije do severa Italije; kakovost bivanja, promet, univerze in nove tehnologije.
- **Vzhodna obrobja:** učbenik posebej izpostavlja dele vzhoda in Balkana; razlike so tudi znotraj regij.
- **Multinacionalke** vlagajo tam, kjer najdejo trg, znanje, delovno silo in dobro dostopnost.

Evropsko kmetijstvo

- **Naravne možnosti:** najboljše v nižinah z rodovitnimi prstmi in dovolj padavin; slabše v mrzlem severu, gorstvih in sušnih območjih.
- **Razvitost:** mehanizacija, znanje, trg in kapital omogočajo visoko produktivnost tudi ob majhnem deležu zaposlenih. Delež kmetijstva v BDP in zaposlenosti praviloma upada.
- **Tržna usmerjenost in specializacija:** poljedelstvo, živinoreja, sadjarstvo in vinogradništvo; večja gospodarstva prevzemajo manjša. Živinoreja ima veliko gospodarsko težo.
- Po letu 1990 so nekdanje socialistične države preurejale lastništvo in organizacijo kmetijstva; pogoji in uspešnost se med državami razlikujejo.

Skupna kmetijska politika: od spodbujanja količin k podpori kmetom, naravi in podeželju.

ZAKAJ EU PODPIRA KMETE?

Poleg hrane vzdržujejo kulturno pokrajino, poselitev podeželja in biotsko raznovrstnost. Prejšnje zaščitene cene so ustvarjale presežke; podporo so preusmerjali v neposredna plačila, izobraževanje in razvoj podeželja.

Energija, okolje in evropski tokovi

Oskrba z energijo

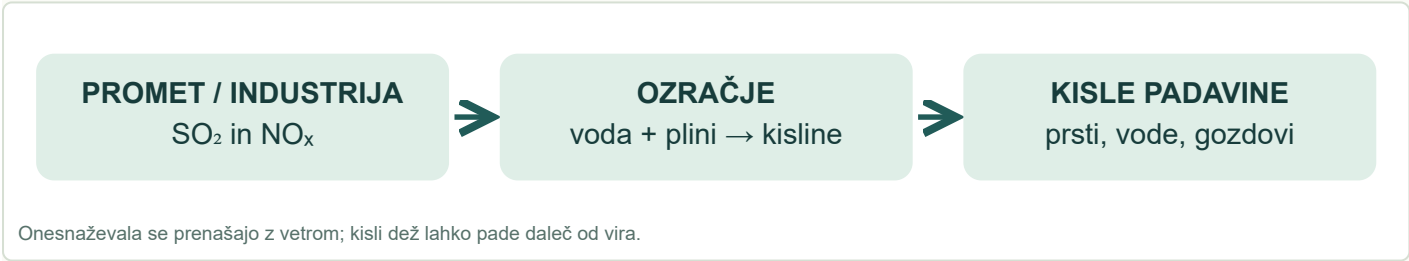
- Nekdaj je prevladoval **premog**, pozneje **nafta in plin**; danes se krepijo obnovljivi viri. Pomembna sta Severno morje in uvoz.
- Primarna energija** je energija naravnih virov pred pretvorbo; **končna energija** je dostavljena uporabniku. Njuni sestavi zato nista enaki.
- EU ne pokrije vseh potreb z lastnimi viri. Učbenik opisuje veliko vlogo Rusije pred vojno leta 2022; takratnih razmer ne obravnavaj kot nespremenljivo današnje stanje.

AKTUALNO · ENERGIJA, PODATKI ZA 2025

Po **začasnih ocenah Eurostata** so obnovljivi viri predstavljali **26,2 % bruto končne porabe energije** in **49,9 % bruto porabe električne energije** EU. Električna je le del vse energije. Podatki objavljeni julija 2026. Vir: Eurostat.

Okoljski problemi in izboljšave

PROBLEM	VZROK → POSLEDICA → UKREP
Vode in morja	Odplake, gnojila, industrija, nafta → slaba kakovost voda, eutrofikacija → čistilne naprave, manj izpustov. Plitvo Baltsko morje je posebej ranljivo.
Zrak in kisli dež	Fosilna goriva, industrija in promet → SO ₂ , NO _x , delci, prizemni ozon. Od 1990 so številni izpusti upadli zaradi sanacije in modernizacije; promet ostaja problem.
Kisli dež	SO ₂ in NO _x v ozračju sodelujeta pri nastanku kislin → zakisanje voda in prsti, poškodbe gozdov in stavb. Loči od segrevanja podnebja, ki ga krepijo toplogredni plini, npr. CO ₂ in metan.
Prst in rastlinstvo	Intenzivno kmetijstvo, rudarstvo, pozidava in turizem → degradacija. Pomagajo varstvo prostora, manj onesnaževanja in obnova območij.

Evropska unija: povezovanje in odločanje

1951 in 1957 pomenita podpis ustanovitvenih pogodb; Maastricht 1992, začetek veljavnosti 1993.

Zakaj povezovanje? Po drugi svetovni vojni: trajen mir, gospodarsko sodelovanje, večji skupni trg in večja teža v svetu. Šest ustanoviteljic: **Belgija, Nizozemska, Luksemburg, Francija, Italija in Zahodna Nemčija.**

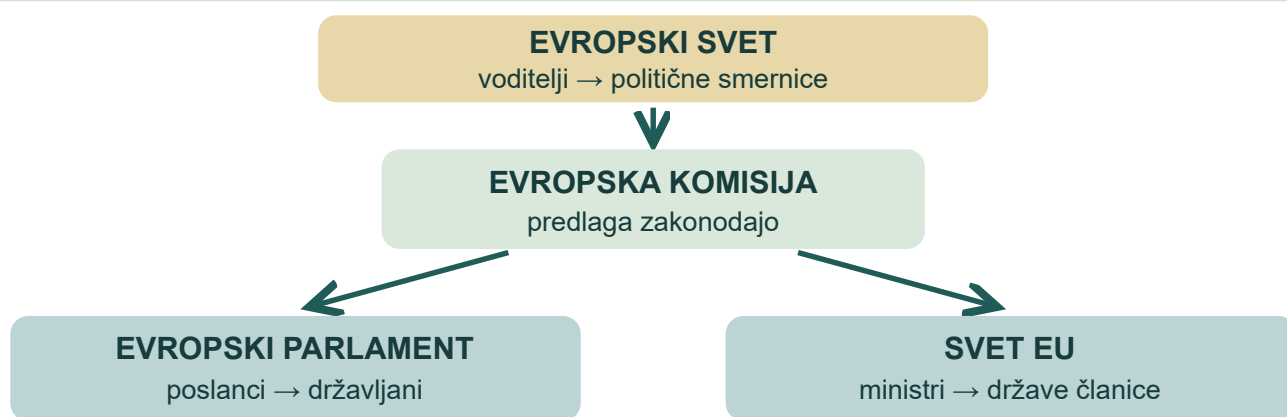
OSEBE

BLAGO

STORITVE

KAPITAL

Štiri svobode notranjega trga. EU je skupnost demokratičnih držav, ki del pristojnosti izvajajo skupaj; pomembna je tudi **subsidiarnost** – ukrepanje na ravni, kjer je najbolj učinkovito.

Parlament + Svet EU praviloma skupaj sprejmeta zakonodajo.

Evropski svet določa smer. Komisija predlaga. Parlament in Svet EU praviloma sprejemata zakonodajo.

INSTITUCIJA	KOGA PREDSTAVLJA IN KAJ DELA?
Evropski svet	Voditelji držav ali vlad; splošne politične usmeritve in prioritete. Ne sprejema zakonodaje.
Evropska komisija	Skupni interes EU; predlaga zakonodajo, izvršuje politike in proračun ter skrbi za uporabo prava EU. Sedež v Bruslju.
Evropski parlament	Neposredno izvoljeni poslanci predstavljajo državljane; skupaj s Svetom EU zakonodaja in proračun, tudi nadzor. Deluje v Strasbourgu in Bruslju.
Svet EU	Ministri držav članic glede na področje; skupaj s Parlamentom zakonodaja in proračun. Ni isto kot Evropski svet.
Druge institucije	Sodišče EU: razlaga in spoštovanje prava. ECB: denarna politika evrskega območja. Računsko sodišče: nadzor financ.

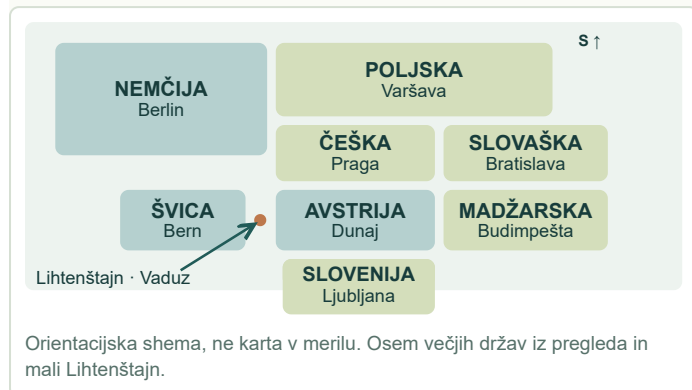
Širitve in razlike: 2004 deset novih članic, tudi Slovenija; 2007 Romunija in Bolgarija; 2013 Hrvaška. Združeno kraljestvo je izstopilo 2020. EU ima **27 članic**. Enotna valuta ne pomeni, da jo uporabljajo vse članice.

Regionalna politika: strukturni in kohezijski skladi pomagajo zmanjševati razlike, podpirajo infrastrukturo, zaposlovanje in manj razvita območja. **Evroregije** sodelujejo prek meja; primer **Alpe–Jadran**. **CEFTA** je ločen sporazum o prosti trgovini.

POVEZOVANJE SPREMLJAJO RAZLIČNI INTERESI

Evoskepticizem pomeni kritičen odnos do EU ali njenega nadaljnega povezovanja. Članice se razlikujejo glede migracij, suverenosti, proračuna in skupnih politik; velike krize lahko sodelovanje hkrati preizkusijo in okrepijo. Vloge institucij: Svet EU.

Srednja Evropa: od severa proti jugu

Povezuje jih prostor in zgodovina

- Prehod med severom in jugom ter zahodom in vzhodom; prevladuje **kontinentalno vlažno podnebje**, na jugu visokogorski svet.
- Naravno in kulturno območje ni povsem enotno; skupne vzorce je oblikovala tudi **habsburška monarhija**.
- Med hladno vojno: kapitalistični zahod in socialistični vzhod pod vplivom Sovjetske zveze; **železna zavesa**. Zahodna Nemčija je bila v NATO, vzhodni blok v **Varšavskem paktu**. Slovenija je bila del neuvrščene Jugoslavije.
- **1989**: padec berlinskega zidu. **1990**: združitev Nemčije. **1991**: samostojna Slovenija. **1993**: razdelitev Češkoslovaške.
- **Višegrajska skupina (V4)**: Poljska, Češka, Slovaška, Madžarska. Švica in Lihtenštajn nista članici EU.

ŠTIRI NARAVNE ENOTE	OBLIKA, NASTANEK IN POMEN
1 · Nemško-Poljsko nižavje	Na severu, od zahoda proti vzhodu. Celinska poledenitev : ledeniške naplavine, čelne morene, jezera. Pred ledeniškim robom so reke oblikovale široke pradoline , pogosto v smeri vzhod–zahod.
2 · Hercinska sredogorja s kotlinami	Stara paleozojska gorstva, pozneje znižana in prelomljena v grude . Gorski čoki: Schwarzwald; ugreznjene kotline: Frankfurtska. Tudi Češko-Moravska planota in rudna bogastva; Ren pomemben za promet.
3 · Alpe in Zahodni Karpati	Mladonagubani gorstvi, nastali pri alpidski orogenezi. Strmine, velike višine, gorska poledenitev. Najvišji del Zahodnih Karpatov so Visoke Tatere med Slovaško in Poljsko.
4 · Panonska kotlina	Tektonska udorina , zapolnjena s sedimenti nekdanjega Panonskega morja. Večinoma nizka in ravna, tudi osamela višja območja. Donava in Tisa; pomembna za kmetijstvo.

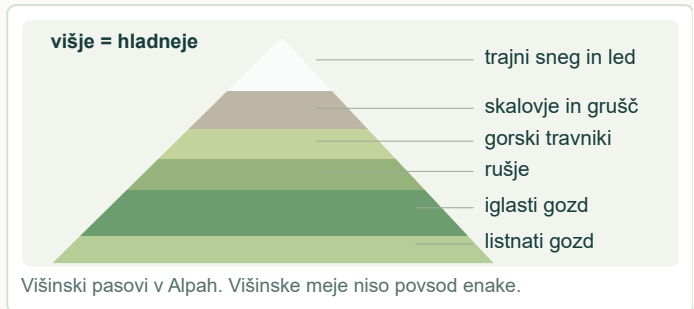
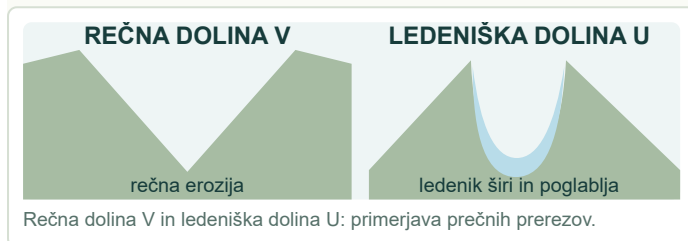
VPRAŠANJE IZ UČBENIKA

Katera enota je med večjimi državami Srednje Evrope omejena na dve? **Nemško-Poljsko nižavje** – v Nemčiji in na Poljskem.

Alpe, podnebje in razvoj Srednje Evrope

Alpe in sledovi ledu

- **Centralne Alpe:** pretežno magmatske in metamorfne kamnine; na obeh straneh **Severne in Južne apneniške Alpe**.
- **Zahodne / Vzhodne Alpe:** meja Comsko jezero – prelaz Splügen – Bodensko jezero. Zahodne so v osrednjem delu višje in bolj poledenele.
- V pleistocenu je bila meja trajnega ledu nižje. Ledeniki so oblikovali **krnice, doline U, koritasta jezera in morene**. V Tatrach so ledeniške oblike, danes pa ni ledenikov.

Ledenik Aletsch v Švici. Fotografija iz učbenika, str. 37.

Podnebje in prebivalstvo

- Večina: **kontinentalno vlažno**. SZ Nemčije: oceansko. Alpe in višji Karpati: gorsko.
- Z → V/JV: manj oceanskega vpliva, manj padavin in večja amplituda. Največ padavin imajo privetna gorstva.
- Naravno prevladuje **listnati gozd**; sušnejša Panonska nižina je imela **visokotravno stepo**, danes večinoma njive.
- Zahod: zlasti nemški jezik; vzhod: predvsem slovanski jeziki, **Madžari so ugrofinska izjema**. Tradicionalno je sever Nemčije bolj protestantski, jug katoliški; močna katoliška tradicija je na Poljskem. Priseljevanje povečuje versko raznolikost.

Gospodarske razlike

- **Nemčija, Avstrija in Švica** so zelo razvite; močna industrija, storitve in izvoz. Švica je znana tudi po bančništvu.
- Nekdanja Zahodna Nemčija: povojni **gospodarski čudež**; po 1990 stroški in prilagajanje ob združitvi.
- Vzhodni del: po 1990 prehod v tržno gospodarstvo in modernizacija, vendar ostajajo razvojne razlike; **Češka** je imela močno industrijsko tradicijo že prej.

»ČRNI TRIKOTNIK« → SANACIJA PO 1991

Obmejno območje **Nemčije, Češke in Poljske**: lignit z veliko žvepla + termoelektrarne in težka industrija → SO₂, kisli dež, odmiranje gozdov. Po odpravi blokvske delitve: sodelovanje, čistilne naprave, zapiranje in posodobitev obratov, menjava goriv. Po učbeniku so v 1990–2000 zmanjšali SO₂ za več kot 50 %, na Češkem za več kot 80 %. Prometne NO_x je bilo težje zmanjšati.

AKTUALNO · LEDENIKI, POROČILO ZA 2025

Copernicus poroča o nadaljnjem izgubljanju ledeniške mase v Evropi. V Alpah in drugih hladnih območjih segrevanje zmanjšuje obseg snega in ledu. Posledice zadevajo vodne zaloge, naravne nevarnosti in turizem. Vir: Copernicus, poročilo objavljeno 2026.

Ponovi v 10 minutah

Prekrij desni stolpec in vsako povezavo povej na glas. Kjer se zatakne, se vrni na navedeni sklop.

ČAS IN NAMIG	TO MORAŠ ZNATI POVEDATI BREZ POMOČI
0–1 min · lega	Zahodni del Evrazije; S, Z in J omejujejo morja; proti Aziji Ural – reka Ural – Kaspijsko jezero – Kumsko-Maniško podolje – Črno morje – ožini. Šest geografskih enot.
1–2 min · obale	Fjord = ledeniška dolina; rias = rečna dolina; dalmatinska = vzporedni otoki; estuarij = lijakasto ustje; laguna = plitev zaliv za nasipom; delta = razvejeno naplavljeno ustje.
2–3 min · površje	Baltski ščit in Ruska plošča → najstarejše. Kaledonsko → Paleoevropa. Hercinsko → Mezoevropa. Alpidsko → Neoevropa. Led oblikuje doline U, morene in jezera.
3–4 min · podnebje	Širina, Atlantik, Severnoatlantski tok, zahodni vetrovi in relief. Z → V: večja amplituda in manj padavin. Islandija = minimum; Azori in Sibirija = maksimum.
4–5 min · rastlinstvo	Sredozemsko → makija; oceansko in celinsko vlažno → listnati/mešani gozd; polsuho → stepa; zmerno hladno → tajga; tundrsko → tundra; gorsko → višinski pasovi.
5–6 min · voda in ljudje	Ren–Majna–Donava poveže Severno in Črno morje. Vodnatost + padec → hidroenergija. Germanski, romanski, slovanski; Madžari in Finci so ugrofinski. Avtonomija ≠ odcepitev.
6–7 min · selitve in gospodarstvo	Saldo = priseljeni – odseljeni. Potisni in privlačni dejavniki. Begunec in ekonomski migrant nista ista pojma. Jedro ima kapital in znanje; SKP podpira hrano, kmete in podeželje.
7–8 min · EU	1951 premog/jeklo; 1957 EGS; 1992/93 EU; 2004 Slovenija; 2020 brexit. Štiri svoboščine. Komisija predlaga; Parlament in Svet EU sprejemata; Evropski svet določa smer.
8–9 min · Srednja Evropa	Od S proti J: Nemško-Poljsko nižavje → hercinska sredogorja s kotlinami → Alpe/Zahodni Karpati → Panonska kotlina. V4 = PL, CZ, SK, HU.
9–10 min · povezave	Panonska stepa → manj padavin; Alpe → gorsko podnebje in hidroenergija; lignit → SO ₂ → kisli dež; črni trikotnik → čezmejno sodelovanje po 1991.

Pet pogostih pasti

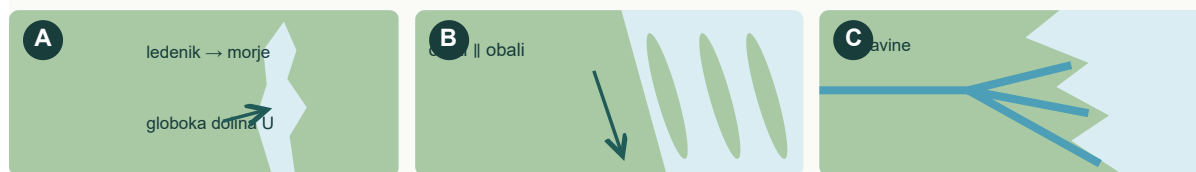
- **Evropa ≠ EU ≠ Schengen ≠ evrsko območje.**
- **Švica ni v EU;** Slovenija je v EU od 2004.
- **Visok tlak** ne pomeni vedno toplega vremena: sibirski maksimum je pozimi zelo mrzel.
- **Električna energija** je le del vse porabljene energije.
- **Vzhod / zahod** lahko pomenita lego ali nekdanja politična bloka.

PREDEN ZAPREŠ ZAPISKE

Na praznem listu nariši štiri enote površja Srednje Evrope, šest tipov obal in pot sprejemanja zakonodaje EU. Nato odgovori na naslednjih 20 vprašanj.

Preveri se: 20 vprašanj

Najprej odgovori brez gledanja. Nato odpri odgovor pod posameznim vprašanjem. Pri tisku so odgovori zbrani na naslednji strani.

- 01 Kje poteka vzhodna meja Evrope po učbeniku?
- 02 Na karti na 1. strani poišči Iberski polotok, Norveško in Poljsko ter jih uvrsti v geografske enote Evrope.
- 03 Na prikazu obal prepoznavaj A, B in C. Kako so nastale?
- 04 Primerjaj rias, estuarij in laguno; vsakemu dodaj primer.
- 05 Poveži Paleoevropo, Mezeoevropo in Neoevropo z orogenezami in primeri.
- 06 Zakaj lahko vlažen atlantski zrak prodre daleč na vzhod in kaj se na poti spreminja?
- 07 Kakšen vpliv imajo islandski minimum ter azorski in sibirski maksimum?
- 08 Katero podnebje ima poletno sušo? Primerjaj njegovo rastlinstvo s tajgo in tundro.
- 09 Kateri morji povezuje pot Ren–Majna–Donava in zakaj ima Poljska manj hidroenergije kot Avstrija?
- 10 V katero jezikovno skupino sodijo Slovenci, Nemci, Romuni in Madžari? Kaj loči avtonomijo od separatizma?
- 11 V državo se priseli 25.000 ljudi, odseli pa 18.000. Izračunaj saldo in naštej dva potisna dejavnika.
- 12 Loči prosilca za azil, legalnega ekonomskega migranta in nedovoljen prehod meje.
- 13 Kje leži »modra banana« in zakaj SKP ne podpira le količine pridelane hrane?
- 14 Pojasni kisli dež in razliko med celotno porabo energije ter porabo električne energije.
- 15 Naštej štiri svoboščine EU in pravilno razdeli vloge štirih glavnih institucij.
- 16 Kaj se je zgodilo leta 1957, 1992/93, 2004 in 2020? Je Švica članica EU?
- 17 Po shemi Srednje Evrope naštej štiri zgradbene enote od severa proti jugu. Kaj je pradolina?
- 18 Kako so nastale Alpe in kako se ločijo Centralne od apneniških Alp? Opiši ledeniško dolino.
- 19 Zakaj je bila stepa v Panonski nižini, ne pa v severni Nemčiji? Kateri so višinski pasovi Alp?
- 20 Katere države povezuje »črni trikotnik« in zakaj je sanacija stekla šele po 1991?

Odgovori in viri

1. Ural → reka Ural → Kaspijsko jezero → Kumsko-Maniško podolje → Azovsko in Črno morje; proti Sredozemlju še Bospor, Marmarsko morje in Dardanele.
2. Iberski polotok (Španija in Portugalska) – Južna Evropa; Norveška – Severna Evropa; Poljska – Srednja Evropa. Preostale tri enote so Zahodna, Jugovzhodna in Vzhodna Evropa.
3. A = fjordska obala, potopljena ledeniška dolina. B = dalmatinska, potopitev podolgovatih reliefnih hrbtov in dolin, otoki vzporedno z obalo. C = deltasta, reka odlaga naplavine in se razveji.
4. Rias: potopljena rečna dolina, SZ Španije. Estuarij: lijakasto rečno ustje pod vplivom plimovanja, Temza. Laguna: plitvo morje, delno zaprto z nasipom, severni Jadran.
5. Paleoevropa – kaledonska, Skandinavsko gorstvo. Mezoevropa – hercinska, Nemško/Češko sredogorje. Neoevropa – alpinska, Alpe, Karpati, Pireneji.
6. Pomagajo zahodni vetrovi in obsežne nižine brez neprekinjene visoke gorske pregrade S–J. Proti vzhodu slabi vpliv morja: manj padavin, večja letna temperaturna amplituda.
7. Islandske minimum: cikloni in padavine. Azorski maksimum: poleti vroče, suho, stabilno vreme. Sibirski maksimum: pozimi mrzlo in suho celinsko vreme, pogosto obrat.
8. Sredozemsko: zimzelene rastline, pogosto makija, prilagojene poletni suši. Tajga je severni iglasti gozd v zmeri hladnem podnebju; tundra je nizko rastlinstvo skrajnega severa.
9. Severno in Črno morje. Poljska je bolj ravninska, zato imajo reke manjši padec; Avstrija ima gorat relief in vodnate reke.
10. Slovenci – slovanska; Nemci – germanska; Romuni – romanska; Madžari – ugrofinska. Avtonomija je samouprava znotraj države; separatizem teži k odcepitvi.
11. $25.000 - 18.000 = +7.000$. Pozitiven migracijski saldo. Potisni dejavniki so npr. vojna, preganjanje, revščina ali brezposelnost.
12. Prosilec za azil zaprosi za zaščito in čaka na odločitev. Legalni ekonomski migrant ima ustrezno pravico/dovoljenje za delo in prebivanje. Nedovoljen prehod opisuje način prehoda, sam po sebi pa ne razloži vseh razlogov selitve.
13. Od juga Anglije prek Beneluxa in Porenja/Švice do severne Italije. SKP podpira tudi dohodek kmetov, kakovost hrane, naravo in razvoj podeželja; prejšnja podpora količinam je povzročala presežke.
14. SO_2 in NO_x v ozračju sodelujeta pri nastanku kislin; kisle padavine poškodujejo vode, prsti, gozdove in stavbe. Skupna energija vključuje tudi goriva za promet in ogrevanje; elektrika je njen del.
15. Prost pretok oseb, blaga, storitev in kapitala. Evropski svet: smernice. Komisija: predlogi in izvajanje. Parlament: državljani. Svet EU: ministri držav. Parlament in Svet EU praviloma skupaj sprejemata zakone.
16. 1957 ustanovitvena pogodba EGS; 1992 Maastricht, veljavnost 1993 in nastanek EU; 2004 deset novih članic, tudi Slovenija; 2020 izstop Združenega kraljestva. Švica ni članica EU.
17. Nemško-Poljsko nižavje; hercinska sredogorja s kotlinami; Alpe in Zahodni Karpati; Panonska kotlina. Pradolina je široka dolina, po kateri so odtekale vode vzdolž nekdanjega ledeniškega roba.
18. Pri približevanju plošč so se sedimenti Tetisa nagubali in dvignili. Centralne Alpe: pretežno magmatske/metamorfne kamnine; ob straneh apneniške. Ledenik izdolbe široko koritasto dolino U.
19. Panonska nižina je bolj celinska in bolj suha; severna Nemčija ima močnejši oceanski vpliv. Navzgor: listnati gozd → iglasti gozd → rušje → gorski travniki → skalovje/grušč → trajni sneg in led.
20. Nemčijo, Češko in Poljsko. Lignit in težka industrija sta povzročala velike emisije, predvsem SO_2 . Odprava politične blokofske delitve je olajšala čezmejno sodelovanje, skupni program, modernizacijo in zmanjšanje izpustov.

Viri in opombe

Osnova: vseh 18 poslanih fotografij učbenika, str. 6–40. Besedilo je povzeto; karte so izrezi iz poslanih fotografij. Sheme so na novo narisane in označene, kadar niso v merilu. Podatki iz starejših grafov niso predstavljeni kot današnja statistika.

Posodobitve, preverjene 19. 10. 2026: Svet EU: Romunija in Bolgarija, Schengen 2025 · Eurostat: obnovljiva energija 2025, začasne ocene · Copernicus: stanje podnebja 2025 · Svet EU: pristojnosti institucij.

Učbenik navaja osem držav Srednje Evrope in omenja še mali Lihtenštajn; zaradi uporabnosti so v shemi navedene vse. Za natančno lego uporabi geografsko karto, za ponavljanje pa orientacijske sheme.